

él – hal

„Ha megtudod, ne mondd el, jó hívem,
hogyan éhezünk. De van nagyobb titok:
csábít az orvvadászat. Ennyiben
Shakespeare-hez legalább hasonlítok.”

/Áprily Lajos/

Nehéz ma festészetből megélni. Régebben se volt könnyű, de ma szinte lehetetlen. Az utóbbi egy-két évben teljesen eltűntek a megrendelők. Csak úgy, mert festett valaki egy akármilyen képet, korábban se volt könnyű eladni, esetleg a gyűjtők vásárolták meg. Zömében azok a gyűjtők, akik a soha el nem múló társadalmi egyenlőtlenség okán nagyobb vagyonhoz jutottak. Nekik pedig – épp az egyenlőtlenség miatt! – jobban tetszett a szabálytalan avantgárd művészet, mint a hagyományos. Ebbe a gyűjtőkörbe tartozott az állam is, mint a közgyűjtemények főntartója, illetve mint olyan mecénás, aki politikai megfontolásból, propaganda célból műalkotásokat rendelt és vásárolt. Pillanatnyilag nem tudom, hogyan helyesebb írni, mindezt csak múlt időben, vagy jelen időben is, mert nem csupán a szocreál alkotásokat vásárolta az állam, hanem az avantgárdisták mindenféle dolgait is; és ma is rendel az állam olyan műveket, amelyek segítenek a romló társadalmi-gazdasági (történelmi?) helyzetet elfogadtatni. Amikor a 19. században divatba jött a historizmus, Székely, Madarász, Benczúr mellett még sok kismester festette történelmi tárgyú képeit, persze a mögött is ott volt a politikai osztály, konkrét vagy kvázi megrendelőként, bár éppen nem a nemzeti öntudat rombolása volt a céljuk. A 20. század második felében azonban, előbb a kommunisták, majd az őket követő, közelebről nehezen meghatározható politikai elit, éppen a nemzeti öntudatot és önazonosságot igyekezett előbb szocialista öntudatra, majd javított polgártudatra kicserélni (á la Bibó). Így alakult ki az idéttlen helyzet, hogy, aki megértette és kiszolgálta a politikai csoportérdeket, attól vásároltak, és kitüntetések kaptak, aki nem állt be a sorba, az ismeretlen maradt. Sőt, annyiban még rosszabb lett a mai helyzet, hogy időközben az állam mellől eltűntek, vagy éppen eltűnőben vannak a magánvásárlók, akik nem direkt propaganda célból, bár olykor ízlés és esztétikai műveltség nélkül, de főlvásárolták az ügyesebb kezű kortársak munkáit.

Mindez akkor jutott eszembe, amikor Katona György festőművésznek a veszprémi Piarista templomban rendezett tárlatán hallgattam a képeiről szóló méltatást. Néztam a műveket és elgondolkodtam, hogy a kiállított szenttörténeti tárgyú festmények kinek az otthonát vagy gyűjteményét díszíthetnék? Múzeumok? Egyház? Vallásos műgyűjtő? Van olyan egyáltalán? S mivel arra

jutottam, hogy ezeknek a képeknek se lesz könnyű vevőt találni, a művészek egzisztenciális válságára terelődött figyelmem. Azt próbáltam kitalálni, hogy ki miért fest? Nyilvánvaló, hogy bármiféle más ok mellett vagy előtt, legfőképpen a megélhetést biztosító pénzkereset miatt kell, hogy fessen a festő. Mert hiába fest, ha nem tudja eladni, akkor bizony éhen hal – hacsak nem nagyon gazdag az illető, aki megengedheti magának, hogy úri passzióból fessen. Mindezt nem azért gondoltam, mert érdektelen volt a megnyitó, vagy Katona György képei nem voltak elég művesek, épp ellenkezőleg, mert jó kezű, erényes gondolkodású festőnek láttam, és eszembe jutott, hány hasonló kvalitású kollégája él nehéz körülmények között.

Katona műveinek 2010-ben megjelent katalógusában találtam a „képmutató” témát, kétszer is megfestve. Egyiken térdelő, mezítelen férfiak tart maguk előtt egy képet, melyen csupán halvány kis felhőrongyok látszanak. A másik változaton mágusnak öltöztetett alak emeli bemutatásra a festményt, amin geometrizáló, expresszív tördelésekkel fölrakott színfoltok és a kvázi-tájban felsejlő kereszt talán még templomépületet is sejtet. Ez utóbbi „A nagy képmutató” címet kapta, jöllehet a nagy jelző nem a festmény méretére utal, bizonyára a tartalmára. Mindkét kép vádol és követel. Modern kifejező eszközökkel megjelenített képmások, azaz kritikus ikonok – viccelődésük a kétértelműséggel nem csak az emberi magatartásra, hanem a szemléletünkben föltároló kép igazságtartalmára is utal. Mennyiben látjuk helyesen a világot, természeti és társadalmi környezetünket? Mennyiben vagyunk saját látásmódunk áldozatai? Mert a világ is képmutató, nem csak az ember, s mikor azt hisszük, hogy a valóság tárul elénk, talán csak a színfoltokba belelátott saját értelmünket ragadjuk meg, ami nagyon is szubjektív. A vallási tematika mellett a képzavar és a szorongás, a külső és a belső ellenséggel vívott küzdelem drámai erejű ikonjai kerülnek ki Katona György (lásd: Szent György, aki katona) keze alól. De ki fogja ezeket a képeket megvásárolni? Ki nézi majd őket szobája falán? Milyen gyűjteménybe kerülnek-kerülhetnek? Egzisztenciálisan fontos kérdések, élet-halálkérdések ezek, melyekre egyre bizonytalanabb a válasz.

Az ember arra törekszik, hogy maga határozza meg, mi a tisztesség, mi a jó, az igaz és a szép. Sok évszázadon

Katona György grafikája

keresztül, mikor az erkölcsi elveket nem az ember határozta meg, hanem az istenek, a világban zajló élet együtt járt a büntudattal, így az gyötrelmes volt, a halál pedig kívánatos lett. Ám jött a felvilágosodás, és az ember maga alkotta meg erkölcsi törvényeit, tudva, hogy suta próbálkozása valamiféle objektív tisztességre minduntalan ellentmondásokhoz fog vezetni. De legalább a maga akarata és ereje, a maga szellemi valósága tükröződött a társadalmi együttélés gyakorlatában, és az intim szféra szabályaiban. Ma az életünk e felvilágosodott szabályrendszer szerint zajlik, akár tudatában vagyunk ennek, akár csak telnek napjaink. Van azonban egy zavaró momentum, amit sehogyan sem tudunk kikerülni, mégpedig a felelősség kérdése, mert a tetteinkkel, szavainkkal és gondolatainkkal együtt járó felelősséget nem akarjuk vállalni. Bármilyen abszurd is, de az a helyzet, hogy a saját törvényeink szabta felelősség alól is igyekszünk kibújni. Nem akarjuk viselni a következményeket. Tehát minduntalan arra törekszünk, hogy olyan, még „tökéletesebb” törvényeket alkossunk, amelyek felszabadítanak a felelősségvállalás és mindenféle következmény alól. Úgy gondoljuk, ha törvényeinket folyamatosan újra alkotjuk, akkor majd csak sikerül teljesen kibújnunk a felelős emberi bőrből. És ez nem csak a tételes törvények esetében, hanem a művészet törvényeire nézve is igaz. A korszerű mindinkább az lett, amiért a művésznek semmiféle felelősséget nem kell vállalnia. Ecsetelik a színpoltokat, fúrnak és faragnak, bármit képnek-szobornak nyilvánítanak, és semmiért nem felelősek a művészek – ez ma a modern gondolkodásmód, a korszerű trend. Ilyen kulturális környezetben (amit kultúraellenes környezetnek is mondhatnánk) anakronisztikus a súlyos tartalom, az erkölcsi megközelítés, sőt, mindenféle hagyományos szemléletmód kortévesztő. Tehát könnyű demagógiával úgy is föltehető a kérdés, hogy kit érdekelnek Katona György képei? Kit érdekelnek a sárkányölő (sárkány=gonosz) gyötrelmei? Kit érdekelnek az élet-halál kérdések?

Katona György modelleket alkot, a szónak nem abban az értelmében, hogy tényfeltáró, a társadalmi és egyéni életben létező és megragadható lényeket állítja elénk – ha ezt tenné: közkeletű realista lenne –, hanem azt mutatja meg, milyen normát kellene, hogy kövessen az ember, s abból fakadóan milyen kulturális környezet lenne kívánatos. Katona modelljei előképek alapján születnek, ránézésre szembeötlő analógiák kínálóznak a bizánci és román kori művekkel, úgy az ikonológiát, mint a formaszokásokat, vagy a kép épített jellegét illetően. Mert Katona fölépíti modelljeit, a keresztény hitvilág évezredes szimbólumaiból, és a modern ember metafizika utáni gondolkodásmódjából – pontosabban: a modern tudományos szemléletmóddal viaskodó harci cselekményekből, vesztés és győztes csatákból.

Természetesen az ő építményei nem lakberendezési tárgyak, és nem is játék-modellek (valami igazi helyett), hanem az emberi kapcsolatok gyakorlatába akarnak beleszólni, persze nem azzal a frivol közvetlenséggel, amivel a happening vagy a performansz, a fotónaturalizmus vagy az abszurd dráma igyekszik megállítani az eszünket. Katona György műveiben a kívánatos eszmei háttér jelenik meg, melynek meghatározó szerepét éppen a modern életstílus és művészeti törekvések tagadják, illetve érvénytelenítik. Az a tény, hogy a keresztény hitvilág köréből választ témát, nem jelenti, hogy egyszerű szimbólumokat fest, miként az ókeresztény művészetben láthatjuk, sokkal inkább bonyolult parabolákat, sokatmondó képi példázatokot alkot, melyek az elmélyültebb szemléletben tárulnak föl teljes gazdagságukban. Helyenként már-már a túlfestést is kockáztató, az ecsetvonást nemegyszer motívumokká cizelláló technikája mutatja, hogy alkotó munka közben is mily gazdag gondolatiság lengi körül a témát, amit belesúrt a képbe, a rajzolatba vagy az árnyalatok játékába. Így is érthető az él-hal fogalompár, hogy mi születik meg képzeletéből, és mi hal el a művész lelkében. Mert mindig él-hal a forma, a szín, a gondolat, és hogy ma inkább az elhaló gondolatokat, a meg nem festett képeket értékeli többre a szakirodalom, az nem csak a művészek hibája, hanem a modern ember pszichózisában, menekülő ethoszában-ösztönében is elégséges okot találunk rá.

Itt kapcsolódik össze gondolatmenetem eleje és vége, hogy nehéz ma megélni a festészetből, és ennek oka nem csak a témaválasztásban, a megformálás technikai színvonalában, a gondolatgazdagságban, vagy a cizellált képi nyelv már nehezen érthető mivoltában keresendő. Ám azt mégsem mondhatom, hogy üres, tartalom nélküli, szépelgő vagy avantgárd giccset kell festeni, mert az ily erkölcstelen gondolkodás távol áll tőlem. Viszont azt se mondhatom, hogy éhen kell halni a sárkányölőnek, ma ez a sorsa, mert a közönség megtagadja, a mecénatúra elfordul tőle, s a magángyűjtők legtöbbször csak régebbi szerzeményeit nézegeti. Hogyan tovább? E kérdésre reménytelül válaszolok: van tovább, az életnek kell győzedelmeskedni a halál felett. A művészi zsenialitásnak kell győzedelmeskedni az eltompult, rezignált jellem felett, a voluntarista társadalmi gyakorlat felett, a történelmi komplexusok felett. Nem a világtól elforduló, ataraxiás életmódból születik a művészet, hanem a világban élő és győtrődő nemes emberi küzdelemből. Miként a történelemben már sokszor, ma is föltehető a kérdés, hogy a művészet él-hal? Katona György is ezzel a címmel rendezte veszprémi tárlatát, melynek egyik tanulsága, hogy csak rajtunk, nézőkön múlik a válasz, a mi akarhatunkon, a mi szemléletünkön és életmódunkon. Hiszen művészetünk: életmódunk lenyomata – a befogadás pedig: életmódunk tápláléka!